griuvėsius. Tik viena ūkinė duobė datuojama XVII a. II puse – XVIII a. Pavieniai XVII–XVIII a. radiniai rodo, jog Katedros prieigos ir Aušros tako vieta buvo apgyvendintos ir anksčiau, tik kultūriniai to laikotarpio sluoksniai suardyti po II Pasaulinio karo valant griuvėsius ir formuojant terasas.

II Pasaulinio karo Tarybų Sąjungos karių palaidojimo vietoje žvalgytas 712 m^2 plotas, vertingo kultūrinio sluoksnio neužfiksuota. Sluoksniai susiformavę XX a. II pusėje laidojant karius ir įrengiant bei rekonstruojant palaidojimų vietą. Pavieniai XVII–XIX a. radiniai rodo, jog Šiaulių katedros šventoriaus PV pusėje buvo to laikotarpio kultūrinis sluoksnis, kuris suardytas vėlesnių perkasimų metu.

Archeologinių tyrimų metu surinkti 8586 archeologiniai radiniai (buitinis ir langų stiklas, kaimiškos ir glazūruotos keramikos šukės, plokštinių bei puodyninių koklių fragmentai, molio tinkas, plytos ir jų dalys, XVII–XX a. monetos, plombos, metaliniai buities dirbiniai), iš jų 557 ypatieji. Radiniai datuojami XVI a. pabaiga – XX a. Jie perduoti ŠAM.

Prisikėlimo Square and its approaches in the city of Siauliai

In 2018–2019, an investigation was conducted in Prisikėlimo Square and its approaches in the city of Siauliai with the excavation of 12 trenches and 2 test pits (a total of 262 m^2) and the survey of 4720 m^2. A 22–280 cm thick, late 16th – early 20th-century cultural layer with the remains of late 16th–17th-century structures was unearthed in Prisikėlimo Square (Figs. 1–8). The remains of a late 17th – early 18th-century structure, which was destroyed during the construction of Second World War concrete public bomb shelters was recorded in area 1 (Fig. 10), a fragment of late 19th – early 20th-century paving in area 2 (Fig. 9), two pits with 17th–18th-century finds on Varpo Street, a fragmentary 19th-century street cultural layer and the remains of structures on Tilžės Street (Fig. 11), layers of rubble and a pit with fragments of 17th-century 'pot-shaped' stove tiles (*Topfkacheln*) in the approach to the State College of Siauliai, a fragment of second half of the 19th-century stone paving in the square beside the municipality building, fragments of a second half of the 19th-century building foundation in the approaches to the cathedral, and first half of the 20th-century stone paving and 6 pits, one of which contained finds dating to the second half of the 17th–18th centuries on Aušros Path. 8586 finds dating to the late 16th–20th centuries (Fig. 12) were collected during the investigation.

ŠVĖKŠNA

Virgilijus Bračiulis

Tyrimai Švėkšnoje, Liepų alėjoje 21

2019 m. atlikti detalieji tyrimai Švėkšnos (Šilutės r., Švėkšnos sen.) centrinėje dalyje, sklype Liepų alėja 21 (1 pav.). Tyrimai vykdyti projektuojamų vandentiekio ir buitinių nuotekų tinklų trasų vietoje.

Švėkšna pirmą kartą paminėta 1509 m. bažnyčios įkūrimo akte. 1526 m. Švėkšnos miestelis buvo užfiksuotas Bernardo Vapovskio sudarytame Žemaitijos kunigaikštystės žemėlapyje. Pagal 1644 m. inventoriaus duomenis, Švėkšna turėjo būti linijinio plano miestelis, kurio senoji dalis išsidėstė į Š nuo Piaunos upelio, naujo miestelio teritorija buvo į P nuo upelio, vienoje kelio į Žemaičių Naumiestį pusėje. Po 1732 m. gaisro buvo sumažinta aikštė, kurios

1 pav. 2019 m. detaliųjų tyrimų plotas 1910 m. Švėkšnos plane. V. Bračiulio brėž.

Fig. 1. The 2019 excavation area in a 1910 plan of Švėkšna

krašte ties dvaro sodybos teritorija susidarė sodybų juosta, atskyrusi aikštę nuo dvaro sodybos. Taip susiformavo uždara, iš visų pusių pastatų apribota erdvė. Iki gaisro aikštės V kraštas sutapo su dvaro sodybos riba, todėl šioje aikštės pusėje sodybų bent iki XVII a. vidurio nebuvo. XVIII a. pabaigoje labiau išryškėjo gatvė, einanti iš aikštės į R – Gedminaičių kryptimi, taip pat miestelis plėtėsi ir į P. 1880 m. dvaro sodybos parkas miestelio pusėje buvo aptvertas mūro tvora su vartais. 1910 m. plane matyti gana tankus miestelio centro užstatymas. Glaudžiausiai pastatai stovėjo aikštės V krašte, nes sodybos tarp parko ir aikštės buvo išsidėsčiusios siaura juosta, o sklypai buvo maži. 1925 m. Švėkšnoje kilo didelis gaisras, sunaikinęs centrinę miestelio dalį. Dauguma sudegusių pastatų buvo statyti ant senųjų pamatų.

Anksčiau vykusių archeologinių tyrimų metu artimoje objekto aplinkoje fiksuoti XVII–XX a. kultūriniai sluoksniai. Ankstyviausias užstatymas datuojamas XVIII a. II puse. 2011 m. sklypo Liepų alėjoje 25 ŠR dalyje I. Šimkutė atliko žvalgomuosius ir detaliuosius tyrimus. 120 m^2 dydžio ištirtame plote užfiksuoti 3 skirtingų laikotarpių užstatymų horizontai – XX a. I pusės, XIX a. ir XVIII a. II pusės. Giliau fiksuotas 10–20 cm storio XVII a. kultūrinis sluoksnis (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 427–430). 2012 m. sklypo Liepų alėjoje 25 užstatomoje dalyje D. Balsas ištyrė du plotus (visa 216 m^2 dydžio užstatomo sklypo dalis), rado XVIII a. II pusės ir XX a. radinių. Ištirtuose plotuose aptikti 3 horizontai, kurie datuojami XX a. II puse, XIX a. II puse – XX a. pradžia, XVIII a. II puse – XIX a. I puse. Tyrimų metu aptikti XIX a. II puse – XX a. pradžia datuojami pastato pamatai ir krosnies padas (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 430–432). Sklype Liepų alėja 21 J. Paškonytė suprojektuotų tinklų vietoje 2019 m. ištyrė du šurfus (4,15 m^2 plotas). Šurfe 1 aptiktas XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis ir fiksuotas XX a. grindinys iš įvairaus dydžio akmenų. Šurfe 2 40 cm gylyje pilkšvai juodos spalvos žemės sluoksnyje atidengti pamato fragmentai, kuriuos preparuojant surinkti XVII–XVIII a. datuojami radiniai: keramikos šukės, glazūruoto dubeninio koklio dugnelis, olandiškų čerpių fragmentai, stiklo šukės.

2019 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais sklypo Liepų alėjos 21 P dalyje atliktų detaliųjų tyrimų metu ištirtos 5 perkasos (4x1,5 m dydžio perkasos 1 ir 2, 5x3 m dydžio perkasa 3, 10x3 m dydžio perkasa 4 ir 6,5x3 m dydžio perkasa 5). Perkasomis ištirtas 76,5 m^2 plotas, bendrai kartu su tirtomis tarpinėmis sienelėmis – 79 m^2 plotas, aptiktas iki 80 cm storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su XVIII a. pabaiga – XX a. datuojamais radiniais: buitinės keramikos, stiklo ir geležinių dirbinių fragmentais. 70–100 cm gylyje aptiktas 15–25 cm storio juosvo atspalvio molingos žemės sluoksnis, kuriame rasta buitinės ir statybinės keramikos fragmentų, datuojamų XVII a. pabaiga – XVIII a. 0,8–1,2 m gylyje

2 pav. Pamatų ir grindinio vaizdas 80 cm gylyje perkasoje 5 iš PV. V. Bračiulio nuotr.

Fig. 2. The foundation and paving at a depth of 80 cm in trench 5, as seen from the SW

3 pav. XIX a. pabaigos – XX a. pradžios pastato ir dvaro tvoros pamatai 70 cm gylyje perkasoje 5. V. Bračiulio nuotr.

Fig. 3. The foundations of the late 19th – early 20th-century building and manor fence at a depth of 70 cm in trench 5

atidengtas įžemis – gelsvas smėlis, gelsvas, pilkšvas arba rusvas molis. Perkasose 3–5 po judinto grunto sluoksniais maždaug 60–70 cm gylyje fragmentiškai aptiktas juosvos žemės su raudono molio plytų duženomis bei gausiomis medienos drožlėmis ir sumestomis ar sukritusiomis medinėmis lentomis sluoksnis. Jis 20–30 cm storio, jame rasta keramikos ir stiklo fragmentų, datuojamų XIX a. Perkasose 4 ir 5 aptikta 1910 m. plane pažymėto pastato ir dvaro tvoros akmenų pamatų dalių ir dviejų horizontų akmenų grindinių fragmentų (2, 3 pav.). Centrinėje perkasos 4 dalyje 30–40 cm gylyje atidengtas apie 4–6 m ilgio grindinio fragmentas. Grindinys sudėtas iš įvairaus dydžio (nuo 16x10x8 cm iki 40x30x16 cm dydžio) netašytų akmenų ant smėlio sluoksnelio. Grindinys datuojamas XX a. I puse. Perkasos PV dalyje jis jungėsi su ŠV–PR kryptimis orientuotu akmenų pamatu, ristu kalkių skiediniu. Pamatas 70 cm pločio, 70 cm aukščio, sudėtas iš 3 eilių nuo 17x13x11 cm iki 40x35x25 cm dydžio akmenų. Pamato apačia įkasta juosvo atspalvio molingos žemės sluoksnyje. Nuo šio pamato PV kryptimi tęsėsi pamato dalis, orientuota ŠR–PV kryptimi toliau į perkasą 5. Iš stambesnių ir mažesnių viena eile sudėtų akmenų (nuo 70x55x30 cm iki 25x22x15 cm dydžio) pamatas apie 60 cm pločio, apie 45 cm aukščio. Pamato akmenys įrengti ant supiltinio grunto. Šis pamatas perkasos 5 PV dalyje jungėsi su apie 2 m pločio, 70 cm aukščio akmenų pamatu, orientuotu ŠV–PR kryptimis. Pamatą sudaro 17x15x10–40x30x19 cm dydžio akmenys, jungti kalkių skiediniu. Pamato ŠR dalis įrengta ant 70 cm gylyje aptikto grindinio, PV dalis įkasta juosvo atspalvio molingos žemės sluoksnyje. Minėtas pamatas iš dviejų dalių: ŠR dalis, tikėtina, nuo aptikto pastato konstrukcijos (apie 80 cm pločio), o PV dalis, tikėtina, XIX a. pabaigoje įrengtos dvaro tvoros konstrukcijos (apie 1 m pločio). Centrinėje perkasos 5 dalyje, spėjamo pastato viduje 70 cm gylyje aptiktas akmenų grindinio fragmentas (2,4x2 m), sudėtas iš netašytų vidutiniškai 38x34x20 cm dydžio

akmenų. Grindinys datuojamas XIX a. Grindinio nedengiamame plote 70 cm gylyje atidengtas apie 20 cm storio juosvos žemės sluoksnis su gausiomis medienos drožlėmis, lentų ir kuolų fragmentais. Sluoksnis datuojamas XIX a. 90 cm gylyje fiksuotas apie 20 cm storio juosvos molingos žemės sluoksnis be radinių, o po juo 1,1 m gylyje atidengtas pilkšvas molis – įžemis.

Neintensyvus 15–25 cm storio archeologinis sluoksnis (juosva molinga žemė) su XVII a. pabaiga – XVIII a. datuojamais radiniais (buitinės ir statybinės keramikos, stiklo ir geležinių dirbinių fragmentais) aptiktas 70–100 cm gylyje nuo esamo žemės paviršiaus. Perkasose 4 ir 5 aptiktos XIX a. – XX a. pradžios struktūros buvo užfiksuotos ir paliktos *in situ*. Baigus detaliuosius tyrimus, komunikacijų klojimo darbai šiose perkasose vyko požeminio prastūmimo būdu, atsižvelgiant į esamo kultūrinio sluoksnio gylį, ne mažesniame nei 1,2 m gylyje. Detaliųjų tyrimų metu rasti 195 radiniai (buitinės ir statybinės keramikos; stiklo dirbinių fragmentai, geležiniai dirbiniai ir jų fragmentai bei kaolino pypkių fragmentai) datuojami XVII a. pabaiga – XX a. pradžia.

The investigation at Liepų Avenue 21, Švėkšna

In 2019, 5 trenches (a total of 79 m^2) were excavated in the S part of the plot at Liepų Avenue 21 Švėkšna (Šilutė District) (Fig. 1). The investigation revealed a late 17th–21st-century cultural layer, 19th-century and first half of the 20th-century stone paving, the stone foundations of a late 19th – early 20th-century building and manor fence (Fig. 2, 3), and 195 finds dating to the late 17th – early 20th centuries.

VILNIUS

Tautvydas Bajarūnas,
Linas Girlevičius

Basanavičiaus gatvė 4A

2019 m. lapkričio mėnesį TO atliko žvalgomuosius tyrimus sklype Basanavičiaus g. 4A. Šis sklypas yra už Vilniaus miesto gynybinės sienos V dalies, į V nuo spėjamo griovio – iš istorinių planų žinomo buvusio Vingrių (Kačergos) upelio vagos slėnio. Šis upelis tekėjo iš į PV nuo sklypo stataus šlaito pašlaitėje esančių Vingių šaltinių – vienos seniausių ilgai naudotos Vilniaus vandenvietės. Upelis nuo šaltinių tekėjo V–R kryptimi apytikriai dabartinio skersgatvio, vadinto Purvinuoju (*Brudny*), vieta, o ties sklypo P dalimi kiek sukosi PV–ŠR kryptimi ir, kaip vaizduojama bent dalyje istorinių planų, įtekėjo į spėjamą griovį, kur tekėjo upelis. Vykstant miesto pertvarkai, XVI a. pradžioje buvo pastatyta Vilniaus miesto gynybinė siena, o tiriamoji vieta atsidūrė už miesto centrinės dalies ribų. XVI a. pradžioje įvyko ir kitas sklypo istorijai svarbus įvykis – Vingrių šaltiniai valdovo Aleksandro sprendimu 1501 m. perduoti vienuoliams dominikonams, kurie įrengė vandentiekį, aprūpinusį miestą, tiksliau, jo dalį, geriamuoju vandeniu. Šis vandentiekis kelis amžius buvo stabilus vienuolių dominikonų pajamų šaltinis. Manoma, kad XVI(?)–XVII a. tiriama teritorija, taip pat ir tiriamas sklypas buvo užstatyti mediniais pastatais. Kaip ir didžioji dalis Vilniaus mūsų tiriama teritorija nukentėjo XVII a. vidurio karo su Maskvos valstybe metu.

1998 m. sklypo Š dalyje žvalgomuosius tyrimus atliko A. Vaicekauskas (*ATL 1998 ir 1988 metais*, 2000, p. 471–474) (1 pav.). Ištirti